Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej

DOI: 10.11649/sfps.2269

Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 57
Warszawa 2022
Article No. 2269

Citation:
Szulc, A. (2022). „Oby mój język potrafił opiewać Twoje słowa" (Ps 119 [118],172) – z badań nad leksykalną wariantywnością psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich: O przekładzie gr. συνάγω, ἐπισυνάγω i συλλέγω. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *57*, Article 2269. https://doi.org/10.11649/sfps.2269

Arleta Szulc
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń)

„Oby mój język potrafił opiewać Twoje słowa" (Ps 119 [118],172) – z badań nad leksykalną wariantywnością psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich. O przekładzie gr. συνάγω, ἐπισυνάγω i συλλέγω

Uwagi wstępne

Niniejsze rozważania nawiązują do opracowania dotyczącego kwestii tłumaczenia greckiego ἡ συναγωγή w translacjach odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów[1]. Są one kontynuacją relacji z sukcesywnych, szeroko zakrojonych, badań porównawczych słownictwa zawartego w reprezentantach

[1] Obok (s)cs. ekwiwalentów gr. ἡ συναγωγή, w znaczeniu 1. 'zgromadzenie – naród wybrany oraz wszystkie narody uznające Boga Izraela, a także niebiańskie otoczenie Jahwe' i 2. 'zgromadzenie – nieprzyjaciele/wrogowie narodu wybranego i jego Boga bądź, ogólnie, ludzie występni' [w Psałterzu BH odpowiadają mu: 'ēḏāh 'zgromadzenie, zebranie'; 'am 'naród, lud', 'pobratymiec,

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2022.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

kolejnych cs. redakcji psałterzowych. Tym razem oglądowi poddaje się użycia powiązanych ze wskazanym rzeczownikiem greckim czasowników συνάγω, ἐπισυνάγω i συλλέγω oraz ich (s)cs. odpowiedników. Badane (s)cs. słownictwo psałterzowe odnosi się także do jego pośredniego hebrajskiego źródła[2].

(S)cs. ekwiwalenty analizowanych greckich czasowników wyselekcjonowane zostały z psałterzy-reprezentantów następujących redakcji[3]: archaicznej albo pierwszej (S.); komentarzy Hezychiusza, według wcześniejszych podziałów również archaicznej (B.); mieszanej, tzw. „archaiczno-ruskiej" (Sr.); wschodniobułgarskiej albo ruskiej, uznawanej też za drugą (F.); norowskiej, określanej również jako redakcja czwarta (N.); atońskiej albo trzeciej (T.); cyprianowskiej, zaliczanej też do redakcji czwartej albo piątej (C.). Ich wykaz zamieszczono na końcu spisu literatury[4].

Paralelne fragmenty scs. i cs. psałterzowych tekstów porównawczych zestawiono z odpowiednimi fragmentami greckiego wzorca, według wydania

---

krewniak, członek tego samego ludu'; sôḏ 'potajemna rada, narada, porada, zgromadzenie, rada mędrców, krąg przyjaciół, zebranie, towarzystwo'; qāhāl 'zgromadzenie, grupa, grono'], omówione w nim zostały użycia (s)cs. odpowiedników τό συνέδριον i ἡ συστροφή, występujących w Psałterzu w negatywnych semantycznie zestawieniach: 'narady poświęcone temu, co próżne' [wg BT, 1980 'ludzie fałszywi', wg H-PST, 2009 'śmiertelnicy marności', por. Ps 26 [25], 4 – 'ze śmiertelnikami marności', hebr. 'im mᵊṯə (od maṯ 'mężczyzna, człowiek') šāw (= 'pustka, próżność, daremność, marność, fałsz, bezwartościowość (postępowania)'] i 'zgraja złoczyńców' [wg BT, 1980 'gromada złoczyńców', wg H-PST, 2009 'zgromadzenie złoczyńców', por. Ps 64 [63], 3 –'od zgromadzenia złoczyńców', hebr. missôḏ (od sôd) mᵊrēʿîm (od rāʿaʿ 'być złym, być niegodziwym')]; ponadto użycia ἡ συναγωγή odniesiono do użyć bliskiego z nim znaczeniowo ἡ ἐκκλησία 'wspólnota wiernych z Bogiem, zgromadzenie wiernych, Kościół', tj. 'zgromadzenie o charakterze liturgicznym', wyjątkowo: 'zgromadzenie ludzi zepsutych/złoczyńców' [w Psałterzu BH odpowiada mu qāhāl 'zgromadzenie, grupa, grono' bądź maqhēl 'zgromadzenie, chór'], zob. Szulc, 2021, ss. 1–14. Por. także, o ἡ ἐκκλησία, Szulc, 2018a, ss. 296–298.

[2] Poddane porównaniom słownictwo greckie i (staro-)(cerkiewno)słowiańskie oraz hebrajskie skonfrontowano z odpowiednimi hasłami właściwych pozycji leksykograficznych: Boryś, 2010; Koehler i in. [WSH-PiA-PST$_{I}$], 2008a; Koehler i in. [WSH-PiA-PST$_{II}$], 2008b; Popowski [WSG-PNT], 1995; Sławski [SP$_{I}$], 1974; Strong [G-PSS], 2015; Strong [H-PiA-PSS], 2017; Георгиев [БЕР$_{I}$], 1971; Гильтебрандт, 1898/1993; *Словарь старославянского языка*, 1958/2006a; *Словарь старославянского языка*, 1983/2006b; Трубачев [ЭССЯ], 1981; Фасмер [ЭСРЯ$_{I}$], 1986; Фасмер [ЭСРЯ$_{II}$], 1987; Цейтлин i in., 1994.

[3] Oprócz terminu 'redakcja' w znanych w literaturze przedmiotu podziałach klasyfikacyjnych używa się równoległych terminów 'recenzja' i 'rewizja', zob. np. Thomson, 1998.

[4] Odnośnie do wykorzystanej (s)cs. psałterzowej bazy porównawczej oraz redakcyjnej klasyfikacji, którą się tutaj posłużono, zob. np. Szulc, 2018b, ss. 1–2, przypisy 3–5; odwołano się w tym względzie zwłaszcza do takich pozycji, jak: MacRobert, 1990, 1993, 1998, 2005 i Thomson, 1998 (w konfrontacji ze starszymi opracowaniami, np. Карачорова, 1985, ss. 34–38; Погорелов, 1901; Чешко, 1981, ss. 79–85, 1982, ss. 60–93, 1988, ss. 217–230).

A. Rahlfsa (zob. wykaz literatury: LXX, 2006), a także, dodatkowo, z odpowiednimi fragmentami wzorca hebrajskiego, według wydania A. Kuśmirek (zob. wykaz literatury: H-PST, 2009) oraz według źródła internetowego: *Biblia Hebrajska wersja interlinearna* (b.d.), http://www.bibliaapologety.com

Identyfikacji miejsc wystąpień analizowanego słownictwa greckiego dokonano przy użyciu elektronicznej bazy Katabiblon.com (Strong w LXX i NT – Wyszukiwanie), http://lexicon.katabiblon.com/index.php?search=80 (*Kata Biblon*, b.d. (*Wiki Lexicon of the Greek New Testament*; Occurrences in the LXX)), a także z wykorzystaniem odpowiednich haseł w: Гильтебрандт, 1898/1993 [*Указатель греко-славяно-латино-русскій къ «Справочному и объяснительному словарю к Псалтири» Петра Гильтебрандта*, hasło: ἐπισυνάγειν (s. 487), ἐπισυναχθῆναι (s. 487), συλλέγειν (s. 536), συλλέγων (s. 536), συνάγειν (s. 536), συνάγων (s. 536), συναχθῆναι (s. 537)].

Odpowiadające im słownictwo (s)cs. ustalono przy pomocy: Северьянов, 1922/1954 [*Словарь*, hasło: **събирати** (s. 362), **събьрати** (s. 362), **съньмити сѧ** (s. 366)], Mareš, 1997 [*Index Verborum*, hasło: **събьрати** (s. 191)], a także Гильтебрандт, 1898/1993: [hasło: **собирати** (s. 363), **собираѧ, -жи** (s. 363), **собрати** (ss. 363–364), **собратисѧ** (s. 364)].

Wykorzystano ponadto konkordancję biblijną: Flis, 1996 [hasło: *Zebrać się* (s. 1870), *Zgromadzić* (*się*) (s. 1883)].

Prezentowana analiza semantyczna i ilościowa koncentruje się na podobieństwach i różnicach w zastosowaniach rozważanego słownictwa.

Συνάγω, ἐπισυνάγω, συλλέγω

„Grecko-polski słownik Stronga" podaje następujące znaczenia czasownika συνάγω: 'zbierać razem, gromadzić', 'ściągać, wybierać', 'połączyć, zgromadzić, zebrać', 'złączyć razem, złączyć w jedno (tych, którzy zostali wcześniej rozdzieleni)', 'zebrać razem poprzez zwołanie zgromadzenia', 'prowadzić ze sobą', 'przyjąć gościnnie, ugościć' (zob. G-PSS, 2015, s. 734, kod hasłowy: G4863). Podobnie według „Wielkiego słownika grecko-polskiego Nowego Testamentu" συνάγω znaczy: 'zbierać, gromadzić, zagarniać, sprowadzać razem, zwoływać kogoś, coś'/ pass. 'być zbieranym, być gromadzonym, zbierać się, gromadzić się'; 'zapraszać, przyjmować, gościć kogoś'; 'posuwać się' (por. WSG-PNT, 1995, s. 579).

Ἐπισυνάγω to: 'zebrać razem dodatkowo, dołączyć razem do innych już zgromadzonych', 'zgromadzić się razem przeciwko', 'zgromadzić się razem

w jednym miejscu' (por. G-PSS, 2015, s. 300, kod hasłowy: G1996) bądź ogólnie 'zbierać (się), gromadzić (się)' (por. WSG-PNT, 1995, s. 226).

Συλλέγω zaś, według wskazanych leksykonów, oznacza: 'zbierać (kogoś/coś)', 'zebrać (żeby uprowadzić)' (por. WSG-PNT, 1995, s. 574; G-PSS, 2015, s. 728, kod hasłowy: G4816).

W psałterzowych kontekstach, w których poświadcza się obecność συνάγω czytamy: że „razem zbierają się wodzowie, aby wystąpić przeciw Panu i Jego pomazańcowi" (Ps 2,2), o tym, jak „zebrali się królowie i wyruszyli" na miasto Boga na Jego świętej Górze Syjon i doznali nieuniknionej porażki[5] (Ps 48 [47],5), o „zbierających się dla przelania krwi" czyli o bałwochwalcach, lubujących się w krwawych obrzędach i bluźnierczych wezwaniach, które Psalmista radykalnie odrzuca (Ps 16 [15], 4[6]), o prześladowcach, wrogach i oszczercach, którzy „zbierali się przeciw mnie", tj. Psalmiście i „zbierały się [ich] bicze na mnie" (Ps 35 [34],15), o człowieku fałszywym, którego „serce gromadzi spostrzeżenia złośliwe" (Ps 41 [40],7), o człowieku, który „robi wielkie zapasy, a nie wie dla kogo zbiera" (Ps 39 [38],7[7]), o tym, że Bóg „zebrał wody morskie jak w bukłaku" (Ps 33 [32],7[8]), o młodych lwach, które „[z]e wschodem słońca wracają do siebie" (Ps 104 [103],22), o wyzwolonych przez Pana, których ten, jako Bóg dobry i miłosierny, „[p]ozbierał […] z różnych krain: ze wschodu, z zachodu, z północy i od morza" (Ps 107 [106],3), o „Jego świętych", tj. o Izraelitach, których nakazuje się zebrać przy Bogu, „którzy składaniem ofiar przedłużają Jego przymierze" (Ps 50 [49],5), o władcach ludów, którzy „zebrali się przy Bogu Abrahama", tj. połączyli się z Jego ludem[9], by uznać zwierzchność Najwyższego

---

[5] O bezskuteczności działań tych, którzy zbierają się, by wystąpić przeciwko Bogu (Izraela), zob. JPII/BXVI, 2006, s. 124 [Komentarz Jana Pawła II do Ps 48 [47],1–6. 13. 15]. Por. także komentarz do Ps 47,5 np. w ТП(Пал.)$_{инт.}$, b.d.

[6] Por. komentarz Jana Pawła II do Ps 16 [15] (do wersetu 4) w JPII/BXVI, 2006, s. 29 oraz komentarz w ТП(Лоп.)$_{инт.}$, b.d.

[7] W psalmie mowa o przemijalności ludzkiego życia, bezcelowości wszelkich zabiegów i wysiłków zbierania (gromadzenia) „bogactwa" tu na ziemi, por. Popowski, 2017, s. 746 (zob. też Popowski, 2014, s. 868), przypis do w. 13. Zob. także analogiczne komentarze do odpowiednich wersetów wskazanego psalmu np. w ТП(Ирин.)$_{инт.}$, b.d.

[8] Psalmista opiewa wielkie czyny, zbierające (= porządkujące) cały (wszech)świat, których dokonał Pan, zob. na ten temat komentarz do Ps 32,7 np. w ТП(Ирин.)$_{инт.}$, b.d.

[9] Stwierdzenie: „Połączyli się władcy narodów z ludem Boga Abrahama" jest zaskakujące w swym uniwersalizmie. „Pada imię Abrahama, patriarchy, od którego wywodzi się nie tylko Izrael, ale i inne narody. Narodowi wybranemu, który jest jego potomstwem, powierzona została misja doprowadzenia do Pana wszystkich narodów i kultur, ponieważ On jest Bogiem

(Ps 47 [46],10) oraz o Syjonie/Jeruzalem, „gdzie zbiorą się różne narody oraz królestwa, aby służyć Panu" (Ps 102 [101],23)[10].

Psałterzowe ἐπισυνάγω występuje we fragmentach mówiących: o nieprzyjaciołach Psalmisty, którzy „zebrali się przeciw" niemu (Ps 31 [30],14), o Izraelitach pragnących wyzwolenia i zjednoczenia w jednym narodzie, wołających do Pana: „Wyzwól nas, Panie, nasz Boże, zbierz nas razem spośród różnych narodów" (Ps 106 [105],47) i o Panu, który ze swej strony „chce zebrać rozproszonych Izraela" (Ps 147 [146],2), a συλλέγω – tam, gdzie mowa o stworzeniach, które zbierają pokarm od Pana (Ps 104 [103],28) oraz o trawie uschłej na dachu (jako metaforze znikomości ludzkiego życia), którą „[n]ie napełni […] swego naręcza – wiążący snopy" (Ps 129 [128],7)[11].

---

całej ludzkości. Zgromadzą się one ze wschodu i z zachodu na Syjonie, by spotkać Króla pokoju i miłości, jedności i braterstwa" (por. Mt 8,11). Jak oczekiwał prorok Izajasz, zwaśnione narody zostaną wezwane, by porzuciły broń i żyły razem pod jednym Bożym panowaniem, pod rządami opartymi na sprawiedliwości i pokoju (Iz 2,2–5). „Oczy wszystkich zwrócą się ku nowemu Jeruzalem, gdzie Pan «wstępuje», by odsłonić się w chwale swego Bóstwa. Będzie tam «wielki tłum, którego nie mógł nikt policzyć, z każdego narodu i wszystkich pokoleń, ludów i języków […] głosem donośnym tak wołają: «*Zbawienie w Bogu naszym, Zasiadającym na tronie, i w Baranku*» (Ap 7, 9–10)", zob. JPII/BXVI, 2006, s. 122 [Komentarz Jana Pawła II do Ps 47 [46],2–5. 7–8. 10]. Por. także podobny komentarz do Ps 46,10 np. w ТП(Ирин.)$_{инт.}$, b.d.

[10] W Psałterzu BH we wskazanych kontekstach odpowiednikami gr. συνάγω są: **ʾasap̄** [w zn.: 1. 'zebrać się, połączyć się razem (z 'al) przeciwko', por. Ps 35 [34],15a. 15b.; 2. 'zbierać, gromadzić (zapasy etc.)', por. Ps 39 [38],7; 3. 'zgromadzić się, zebrać się', por. Ps 47 [46],10; 4. 'zebrać (tu: wiernych Pana)', por. Ps 50 [49],5; 5. 'cofać, wycofywać (tu: drapieżne zwierzęta)', por. Ps 104 [103],22 (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, s. 72, kod hasłowy: 698; H-PiA-PSS, 2017, s. 85, kod hasłowy: H622)], **jāsaḏ** [w zn. 'siedzieć na naradzie, ustanawiać, zakładać; zebrać się, spiskować (z 'al) przeciwko' (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, s. 395, kod hasłowy: 3729; H-PiA-PSS, 2017, s. 449, kod hasłowy: H3245), por. Ps 2,2], **jāʿaḏ** [w zn. 'umówić się na spotkanie; spotkać się, zebrać się, zgromadzić się na umówione spotkanie' (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, ss. 396–397, kod hasłowy: 3744; H-PiA-PSS, 2017, s. 451, kod hasłowy: H3259), por. Ps 48 [47],4], **kānas** [w zn. '(z) gromadzić, zebrać (tu: wody morskie)' (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, s. 457, kod hasłowy: 4228; H-PiA-PSS, 2017, s. 510, kod hasłowy: H3664), por. Ps 33 [32],7], **nāśāʾ** [w zn. 'zabrać, wziąć do ust, mieć na ustach, wypowiedzieć słowo, wymawiać' (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, ss. 680–682, kod hasłowy: 6233; H-PiA-PSS, 2017, s. 729, kod hasłowy: H5375), por. Ps 16 [15],4], **qāḇac** [w zn.: 1. 'zbierać, gromadzić (tu: zło, złośliwość etc.)', por. Ps 41 [40],7; 2. 'zostać zgromadzonym, zebranym (w miejscu)', por. Ps 102 [101],23; 3. '(z)gromadzić, zebrać ludzi (tu: rozproszonych wygnańców)', por. Ps 107 [106],3 (zob. WSH-PiA-PST$_{II}$, 2008b, s. 135, kod hasłowy: 8036; H-PiA-PSS, 2017, s. 940, kod hasłowy: H6908)].

[11] W BH we wskazanych fragmentach Księgi Psalmów jako odpowiedniki gr. ἐπισυνάγω występują: **kānas** [w zn. 'zbierać, gromadzić (rozproszonych)' (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, s. 457, kod hasłowy: 4228; H-PiA-PSS, 2017, s. 510, kod hasłowy: H3664), por. Ps 147 [146], 2],

W porównywanych (s)cs. tekstach psałterzowych zarówno συνάγω, ἐπισυνάγω, jak i συλλέγω odpowiadają **събьрати** (na miejscu συνάγω poświadczony został 11 razy w B., F., N., C., 10 razy w S. i T. i 8 razy w Sr.; na miejscu ἐπισυνάγω – 2 razy w S., B., Sr., F., T. i 3 razy w N. i C., a na miejscu συλλέγω – 1 raz w S., B., Sr., F., N., T., C.), ewentualnie **събирати** (na miejscu συνάγω wystąpił 2 razy w S., B., F., N., T., C. i 1 raz w Sr.; na miejscu ἐπισυνάγω – 1 raz w S., B., F., T.; na miejscu zaś συλλέγω – 1 raz w S., B., Sr., F., N., T., C.). Wariant **съньмити сѧ** został użyty tylko jeden raz, na miejscu συνάγω, w S. Por. tabele 1–6.

Tabela 1. (S)cs. odpowiedniki gr. συνάγω w porównywanych psałterzach (**с$_{н}$** oznacza **съньмити сѧ**, **с$_{би}$ – събирати**, **с$_{б}$ – събьрати**)

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
2,2	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
16[15],4	с$_{б}$	с$_{б}$	-	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
33[32],7	с$_{би}$	с$_{би}$	-	с$_{би}$	с$_{би}$	с$_{би}$	с$_{би}$
35[34],15a	с$_{б}$	с$_{б}$	-	с$_{б}$	с$_{б}$	-	с$_{б}$
35[34],15b	с$_{б}$	с$_{б}$	-	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
39[38],7	с$_{би}$	с$_{би}$	с$_{би}$	с$_{би}$	с$_{би}$	с$_{би}$	с$_{би}$
41[40],7	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
47[46],10	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
48[47],5	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
50[49],5	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
102[101],23[12]	с$_{н}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
104[103],22	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$
107[106],3	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$	с$_{б}$

Źródło: opracowanie własne.

---

jāsaḏ [w zn. 'siedzieć na naradzie, ustanawiać, zakładać; zebrać się, spiskować (z 'al) przeciwko' (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, s. 395, kod hasłowy: 3729; H-PiA-PSS, 2017, s. 449, kod hasłowy: H3245), por. Ps 31 [30],14] i **qāḇac** [w zn. '(z)gromadzić, zebrać ludzi (tu: rozproszonych wygnańców)' (zob. WSH-PiA-PST$_{II}$, 2008b, s. 135, kod hasłowy: 8036; H-PiA-PSS, 2017, s. 940, kod hasłowy: H6908), por. Ps 106 [105],47], a jako odpowiedniki gr. συλλέγω – **lāqaṭ** [w zn. 'zbierać, gromadzić, zdobywać (tu: pokarm)' (zob. WSH-PiA-PST$_{I}$, 2008a, s. 503, kod hasłowy: 4592; H-PiA-PSS, 2017, s. 549, kod hasłowy: H3950), por. Ps 104 [103],28] i **qācar** [w zn. 'zbierać owoc żniwa; zbierać plony, zbierać żniwo' (zob. WSH-PiA-PST$_{II}$, 2008b, s. 188, kod hasłowy: 8279; H-PiA-PSS, 2017, s. 967, kod hasłowy: H7114), por. Ps 129 [128],7].

[12] Zob. tę samą zamianę w Ps 102 [101],23 **съньмити сѧ** na **събьрати** jeszcze w innych psałterzach cs., np. w Szulc, 2000, s. 90; Карачорова, 1989, s. 187.

Tabela 2. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. συνάγω w porównywanych psałterzach

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
съньмити сѧ	1	0	0	0	0	0	0
събирати	2	2	1	2	2	2	2
събьрати	10	11	8	11	11	10	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 1.

Tabela 3. (S)cs. odpowiedniki gr. ἐπισυνάγω w porównywanych psałterzach (**с$_{би}$** oznacza **събирати**, **с$_{ь}$** – **събьрати**)

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
31[30],14	**с$_{би}$**	**с$_{би}$**	-	**с$_{би}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{би}$**	**с$_{ь}$**
106[105],47	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**
147[146],2	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. ἐπισυνάγω w porównywanych psałterzach

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
събирати	1	1	0	1	0	1	0
събьрати	2	2	2	2	3	2	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 3.

Tabela 5. (S)cs. odpowiedniki gr. συλλέγω w porównywanych psałterzach (**с$_{би}$** oznacza **събирати**, **с$_{ь}$** – **събьрати**)

Ps	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
104[103],28	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**	**с$_{ь}$**
129[128],7	**с$_{би}$**	**с$_{би}$**	**с$_{би}$**	**с$_{би}$**	**с$_{би}$**	**с$_{би}$**	**с$_{би}$**

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6. Liczby wystąpień poszczególnych (s)cs. odpowiedników gr. συλλέγω w porównywanych psałterzach

	S.	B.	Sr.	F.	N.	T.	C.
събирати	1	1	1	1	1	1	1
събьрати	1	1	1	1	1	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 5.

Nasuwa się pytanie: Dlaczego w jednym jedynym kontekście, w Ps 102 [101],23, w scs. *Psałterzu synajskim* (S.), będącym, jak się przyjmuje, wierną repliką najstarszego słowiańskiego tłumaczenia tej starotestamentowej księgi, przy wyłącznym użyciu w pozostałych kontekstach S. i we wszystkich kontekstach B., Sr., F., N., T., C. wariantu **събирати/събьрати** (co być może świadczy o wymuszonej obawą podejrzeń o możliwe przekłamania interpretacyjne zasadzie niwelowania/redukcji w przekładzie leksykalnej synonimii), zastosowano bliskoznaczne **съньмити сѧ**? Powodem wyboru w S. właśnie tego czasownika mogła być chęć, czy raczej potrzeba wyeksponowania w omawianym kontekście znaczenia 'złączenia (zjednoczenia) się' w Panu – Bogu już nie tylko Izraela jako narodu wybranego, lecz wszystkich narodów ziemi[13]. Znaczenie to mogło być jeszcze wtedy kojarzone bardziej ze **съньмати/съньмити сѧ** niż ze **събирати/събьрати**[14].

Niżej przytoczone zostały fragmenty psalmów zawierające czasowniki **съньмити сѧ**, **събирати/събьрати** użyte w porównywanych reprezentantach cs. redakcji psałterzowych na miejscu gr. συνάγω, ἐπισυνάγω, συλλέγω:

---

[13] O wspólnocie (złączeniu się) wiernych z Panem na świętej Górze Syjon, o której mowa we wskazanym fragmencie psalmu, zob. Ryken i in., 1998, s. 958 [hasło: *Syjon*]. Por. także hasło: *Jedność* [*II. W poszukiwaniu jedności na drodze przymierza. III. Dopełnienie jedności w Kościele*] w Leon-Dufour, 1994, ss. 336–338 oraz hasło: *Сион* w БСН$_{инт.}$, b.d. Por. również komentarz do Ps 101,23 w ТП(*Ирин.*)$_{инт.}$, b.d.

[14] Por. zn. ps. **(j)ęti*, **(j)ьmǫ* (od pie. **em-* 'wziąć, brać'): 'wziąć, chwycić rękami, schwytać, złapać, ująć' (iter. **jьmati*: 'brać, chwytać, łapać'), scs. **ѩти**, **имѫ**: 'ująć, chwycić' i zn. ps. **bьrati*, **berǫ* 'brać'(od pie. **b^{h}er-* 'nieść'), które, jak widać, rozwinęło się na gruncie prasłowiańskim wtórnie („zapewne najpierw w czasownikach przedrostkowych, np. psł. **sъ-bьrati* 'znieść w jedno miejsce' > 'zebrać', później uogólnione także na czas. podstawowy, bezprzedrostkowy"), scs. **бьрати** 'brać'. Por także ps. **sъn* i **sъ* [≤ **sъn* – z zanikiem *–n* przed spółgłoską] (oba z pie. **som* 'razem, z'), zob. np. Boryś, 2010, ss. 198 [hasło: *imać*], 209 [hasło: *jąć*], 541 [hasło: *sejm*], 723 [hasło: *z*]. O *bьrati* podobnie w SP$_{I}$, 1974, s. 487: „Punktem wyjścia znaczenia 'brać' były złożenia z prefiksami *u-* a zwłaszcza *sъ-*: *sъ-bьrati* pierwotnie 'nieść' > 'zebrać'". Zob. również hasła: *беру*, *брать* w ЭСРЯ$_{I}$, 1986, s. 159; *бера* w БЕР$_{I}$, 1971, ss. 42–44; **jьmati (sę)* w ЭССЯ, 1981, ss. 224–225; *емлю*, *имать* w ЭСРЯ$_{II}$, 1987, s. 19; *емвам*, *емнувам*, *емна* w БЕР$_{I}$, 1971, ss. 494–495.

Ps 2,2 – **со[ъ]бьрашѩ сѧ** (– C.) **вь (коупѣ) на гѣ҃[а] сна** [**и на** B., Sr., F., N., T., C.] **ха҃** [**кр҃ста** F.] **єго**[15], gr. συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό […]

Ps 16 [15],4 – **нє съберѫ сънє[ь]мъ** [**сьнмы** N.; **сбора** F.; **съборы** T., C.] **іхъ отъ кръвы** [**кръвє** B.; **крови** F.; **крьвии** N., T., C.] [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. […] τὰς συναγωγὰς αὐτῶν […]

Ps 31 [30],14 – **єг(о)д҃а** [**вьнєгда** N., C.] **събіра(а)хѫ** [**сьбрати** N., C.] **сѧ** (+ **имь** N., C.) **коупьно** [**въ кѹпѣ** C.] **на мѧ** [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. ἐν τῷ ἐπισυναχθῆναι αὐτοὺς ἅμα ἐπ᾽ ἐμέ

Ps 33 [32],7 – **събіраѩ(і) ѣ[ꙗ]ко** [**акы** F.] (– N., T., C.) **мѣхъ воды морскы(ѩ)** [w Sr. brak fragmentu psalmu], gr. συνάγων ὡς ἀσκὸν ὕδατα θαλάσσης

Ps 35 [34],15 – **ї со[ъ]бърашѩ сѧ** (a) **съ[о]бьрашѩ сѧ на мѧ** (b) [w Sr. brak całego fragmentu psalmu (a-b); w T. brak pierwszej części fragmentu psalmu (a)], gr. συνήχθησαν ἐπ᾽ ἐμέ

Ps 39 [38],7 – **съкрываєтъ** [**сьбираѥть** Sr., F.; **ськровьствоуєтъ** N.; **скровищѹєтъ** C.] **і нє вѣстъ комоу събираєтъ** (+ **ꙗ** N., T., C.), gr. θησαυρίζει καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά

Ps 41 [40],7 – **ср҃(д)цє єго со[ъ, ь]бьра бєзаконєньє** [**бєзакониє** B., Sr., F., N., T., C.] **сєбѣ** [**собѣ** F.], gr. ἡ καρδία αὐτοῦ συνήγαγεν ἀνομίαν ἑαυτῷ

Ps 47 [46],10 – **кнѩѕ[з]и людъсц[т]и(і) съ[о, ь]бърашѩ сѧ съ бм҃ъ авра(а)млємъ** [**аврамлимь** F], gr. ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ Αβρααμ

Ps 48 [47],5 – **ѣ[ꙗ]ко сє цр҃і** [**цр҃иѥ** Sr., N., T., C.] **зємни** [**зємъстии** B., F., N., T., C.; **зємльсци** Sr.] **со[ъ, ь]бьрашѩ сѧ** (+ **и** Sr., F.) **сънідѫ сѧ** [**снидошє[а, ѫ]с҃** Sr., F., N., T., C.] **въ коупѣ**, gr. ὅτι ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς συνήχθησαν, ἤλθοσαν ἐπὶ τὸ αὐτό

Ps 50 [49],5 – **събєрѣ[є]т-є-моу** [**сьбєрєть ѥмоу** Sr., F.] **прѣд҃нъıѩ** [**прѣподобни** Sr.] **єго**, gr. συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ

Ps 102 [101],23 – **єгда** [**вънєгда** N., C.] **сънъмѫтъ** [**събєрѫт** B., Sr., F., T.; **събрати** N., C.] **сѧ людь[и]є** [**людємъ** N., C.] **вь коупѣ**, gr. ἐν τῷ συναχθῆναι λαοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό

Ps 104 [103],22 – **въ[о]сіѣ[(ı)а]** [**възсїа** C.] **слънъцє и со[ъ, ь]бьрашѩ сѧ**, gr. ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν

Ps 104 [103],28 – **давъшю[оу]** [**дав҆шомоу** Sr.] **тєбѣ** [**тобѣ** F.] **імъ** [**имѧ** F.] (+ **и** B.) **събєрѫтъ** (+ **сѧ[є]** B., Sr., F.), gr. δόντος σου αὐτοῖς συλλέξουσιν

[15] (S)cs. cytaty psalmowe podano w zapisie wg S., natomiast warianty leksykalne i gramatyczne – według najstarszego z porównywanych psałterzy cs., w których odpowiedni wariant został poświadczony; różnice graficzno-fonetyczne generalnie zostały tu pominięte.

Ps 106 [105],47 – **и съвєри нъı[и] отъ ѩзъı[и]къ**, gr. καὶ ἐπισυνάγαγε ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν

Ps 107 [106],3 – **и** (– Sr.) **отъ странъ** [**странъı** F.] **съ[о, ь]бра ѩ** [**ихъ** N., T., C.], gr. ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτούς

Ps 129 [128],7 – **съ[о]бираѩ(и) рѫко(в)ѩ[ѣ]т[д]и(и)** [**иже рѫкожти събираѫ[жи]** N., C.], gr. ὁ τὰ δράγματα συλλέγων

Ps 147 [146],2 – **расѣ(і)аниѣ[іа]** [**расѣıаниѥ** Sr., F.; **раз[с]сѣанна(а)** N., T., C.] **и(з [с])л(є)ва съвєрєтъ** [**свєрѵт** F.], gr. καὶ τὰς διασπορὰς τοῦ Ισραηλ ἐπισυνάξει

Konkluzja

Z przeprowadzonej analizy użyć odpowiedników gr. συνάγω, ἐπισυνάγω i συλλέγω w porównywanych reprezentantach cs. redakcji Księgi Psalmów wynika prawie zerowa leksykalna wariantywność. Są one tutaj niemal wyłącznie oddawane przez **събьрати** bądź, rzadko, przez **събирати** (dla zaprezentowanych rozważań opozycja **събьрати** – **събирати** jest nieistotna). Jedynie w S., przy pozostałych zastosowaniach **събьрати/събирати**, dopuszczone zostało, jak się przypuszcza, nieprzypadkowe, lecz wymuszone potrzebą semantycznej ekspozycji, jednorazowe użycie (tylko na miejscu συνάγω) innego wariantu czasownikowego, mianowicie **съньмити сѧ**. Być może w pierwotnym tłumaczeniu cyrylometodejskim **съньмити сѧ**, pod wpływem dobrze udokumentowanego **съньмъ**, występowało w większej liczbie odnośnych kontekstów. W kolejnych jednak odpisach mogło ulec **събь[и]рати**, które, upowszechnione, poświadczają psałterzowe redakcje cs. Nie jest także wykluczone, że **събь[и]рати** wpłynęło na mniejsze lub większe wyeliminowanie **съньмъ** przez **съборъ** w redakcji mieszanej i drugiej, tj. wschodniobułgarskiej.

Lista skrótów

BT	– *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (Stachowiak & Romaniuk, 1980).
G-PSS	– *Grecko-polski słownik Stronga* (Strong, 2015).
H-PiA-PSS	– *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga* (Strong, 2017).
H-PST	– *Hebrajsko-polski Stary Testament* (Kuśmirek, 2009).
JPII/BXVI	– *Jan Paweł II, Benedykt XVI rozważają Psalmy i Apokalipsę św. Jana*, 2006.
LXX	– *Septuaginta* (Rahlfs, 2006).

SP_I – *Słownik prasłowiański* (Sławski, 1974).

WSG-PNT – *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* (Popowski, 1995).

$WSH\text{-}PiA\text{-}PST_I$ – *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* (Koehler i in., 2008a).

$WSH\text{-}PiA\text{-}PST_{II}$ – *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* (Koehler i in., 2008b).

$БЕР_I$ – *Български етимологичен речник* (Георгиев, 1971).

$БСН_{инт.}$ – *Библейский словарь Нюстрема*, b.d.

$ТП(Ирин.)_{инт.}$ – *Толкование на Псалтирь, по тексту еврейскому и греческому: Архиепископ Ириней* (Клементьевский), b.d.

$ТП(Лоп.)_{инт.}$ – *Толкование на Псалтирь: Профессор Александр Павлович Лопухин*, b.d.

$ТП(Пал.)_{инт.}$ – *Толкование на Псалмы: Епископ Палладий* (Пьянков), b.d.

$ЭСРЯ_I$ – *Этимологический словарь русского языка* (Фасмер, 1986).

$ЭСРЯ_{II}$ – *Этимологический словарь русского языка* (Фасмер, 1987).

ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков* (Трубачев, 1981).

Psałterzowe teksty porównawcze

B. – Psałterz boloński (Дуйчев, 1968).

C. – Psałterz metropolity Cypriana, XV w. (w zestawieniu wariantów lekcji w wyd.: Чешко i in., 1989).

F. – Ruski psałterz rękopiśmienny, XIII w. (b.d.).

N. – Psałterz norowski (Чешко i in., 1989).

S. – Psałterz synajski (Северьянов, 1954 [Ps 1–137]; Mareš, 1997 [Ps 138–151]).

Sr. – Psałterz serbski, XIII w. (Altbauer, 1979 [Ps 37,7–151]; Tarnanidis, 1988 [Ps 1–7,6; 17,28–20,10;24,2–27]).

T. – Psałterz Tomicza, XIV w. (Джурова, 1990).

Bibliografia

Biblia Hebrajska wersja interlinearna. (b.d.). http://www.bibliaapologety.com

Boryś, W. (2010). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo Literackie.

Flis, J. (1996). *Konkordancja biblijna do Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu Biblii Tysiąclecia*. Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Jan Paweł II, Benedykt XVI rozważają Psalmy i Apokalipsę św. Jana [JPII/BXVI]. (2006). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Kata Biblon: Wiki Lexicon of the Greek New Testament. (b.d.). http://lexicon.katabiblon.com/index.php?search=80

Koehler, L., Baumgartner, W., & Stamm, J. J. (2008a). *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* [WSH-PiA-PST$_{I}$] (K. Madaj i in., Tłum.; T. 1). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Koehler, L., Baumgartner, W., & Stamm, J. J. (2008b). *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* [WSH-PiA-PST$_{II}$] (K. Madaj i in., Tłum.; T. 2). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Kuśmirek, A. (Oprac. & Wstęp). (2009). *Hebrajsko-polski Stary Testament: Pisma: Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich i aramejskich* [H-PST]. Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Leon-Dufour, X. (Red.). (1994). *Słownik teologii biblijnej* (K. Romaniuk, Tłum.). Pallottinum.

MacRobert, C. M. (1990). The Greek textological basis of the early redactions of the Church Slavonic Psalter. *Palaeobulgarica/Старобългаристика*, *14*(2), 7–15.

MacRobert, C. M. (1993). Translation is interpretation: Lexical variation in the translation of the Psalter from Greek into Church Slavonic up to the 15th century. *Zeitschrift für slavische Philologie*, *53*(2), 254–284.

MacRobert, C. M. (1998). The textual tradition of the Church Slavonic Psalter up to the fifteenth century. W J. Krašovec (Red.), *The interpretation of the Bible: The international symposium in Slovenia* (ss. 921–942). Sheffield Academic Press.

MacRobert, C. M. (2005). On the problem of identifying a „Preslav Redaction" of the Psalter. W M. Dimitrova, P. Petkov, & I. Hristova (Red.), *Acta palaeoslavica* (T. 2, ss. 39–46). Heron Press.

Popowski, R. (1995). *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* [WSG-PNT]. Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Popowski, R. (2014). *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami* (2. wyd.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Popowski, R. (2017). *Biblia Pierwszego Kościoła*. Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Rahlfs, A. (Red.). (2006). *Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes: Editio altera, guam recognovit et emendavit Robert Hanhart: Duo volumina in uno* [LXX]. Deutsche Bibelgesellschaft. https://pl.scribd.com/document/355377280/SEPTUAGINTA-SBL-pdf

Ryken, L., Wilhoit, J. C., & Longman, T., III. (1998). *Słownik symboliki biblijnej* (Z. Kościuk, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Sławski, F. (Red.). (1974). *Słownik prasłowiański* [SP$_{I}$] (T. 1). Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.

Stachowiak, L., & Romaniuk, K. (Red.). (1980). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: W przekładzie z języków oryginalnych* [BT] (3. wyd. popr.). Wydawnictwo Pallottinum.

Strong, J. (2015). *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego* [G-PSS] (A. Czwojdrak, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Strong, J. (2017). *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera* [H-PiA-PSS] (A. Czwojdrak, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio".

Szulc, A. (2000). *Leksykalne i słowotwórcze zróżnicowanie cerkiewnosłowiańskich psałterzy redakcji ruskiej z XI–XIX wieku: Cz. 1. Zróżnicowanie leksykalne*. Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Szulc, A. (2018a). O odpowiednikach gr. ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία, τό ἁγίασμα, τό ἁγιαστήριον, ἡ ἁγιωσύνη w psałterzowych redakcjach cerkiewnosłowiańskich. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *53*, 288–309. https://doi.org/10.11649/sfps.2018.018

Szulc, A. (2018b). O tłumaczeniach greckich σκήνωμα, σκηνή i innych odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. *Slavia Meridionalis*, *18*, Article 1610. https://doi.org/10.11649/sm.1610

Szulc, A. (2021). O leksykalnej wariantywności cerkiewnosłowiańskich redakcji psałterzowych ciąg dalszy: Tłumaczenia gr. ἡ συναγωγή, τό συνέδριον i ἡ συστροφή. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *56*, Article 2001. https://doi.org/10.11649/sfps.2001

Thomson, F. (1998). The Slavonic translation of the Old Testament. W J. Krašovec (Red.), *The interpretation of the Bible: The international symposium in Slovenia* (ss. 605–920). Sheffield Academic Press.

Библейский словарь Нюстрема: Эрик Нюстрем [БСН$_{инт.}$]. (b.d.). Азбука веры. https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/slovar-nustrema/2096

Георгиев, В. И. (Red.). (1971). *Български етимологичен речник* [БЕР$_{I}$] (Т. 1). Издателство на Българска академия на науките.

Гильтебрандт, П. А. (1993). *Справочный и объяснительный словарь к псалтири* (H. Keipert, Wstęp). Verlag Otto Sagner. https://doi.org/10.3726/b12761 (Oryginalna praca opublikowana 1898).

Карачорова, И. (1985). Редакции древнеболгарского текста Псалтыри по языковым данным. [W Е. Коцева, И. Карачорова, & А. Атанасов, Некоторые особенности славянских псалтырей на материале XI–XVI вв.]. *Полата книгописьная*, *14–15*, 26–38.

Карачорова, И. (1989). Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира. *Кирило-Методиевски студии*, *6*, 130–245.

Погорелов, В. (1901). *Псалтыри: С приложением статьи: „О редакциях славянского перевода Псалтыри" и четырех фототипических таблиц*. Синодальная Типографія.

Словарь старославянского языка (Т. 1). (2006a). Санкт-Петербургский государственный университет. (Oryginalna praca opublikowana 1958).

Словарь старославянского языка (Т. 4). (2006b). Санкт-Петербургский государственный университет. (Oryginalna praca opublikowana 1983).

Толкование на Псалмы: Епископ Палладий (Пьянков) [ТП(Пал.)$_{инт.}$]. (b.d.). Азбука веры. https://azbyka.ru/otechnik/Palladij_Pyankov/tolkovanie-na-psalmy/47

Толкование на Псалтирь, по тексту еврейскому и греческому: Архиепископ Ириней (Клементьевский) [ТП(Ирин.)$_{инт.}$]. (b.d.). Азбука веры. https://azbyka.ru/otechnik/Irinej_Klementevskij/tolkovanie-na-psaltir-po-tekstu-evrejskomu-i-grecheskomu/

Толкование на Псалтирь: Профессор Александр Павлович Лопухин [ТП(Лоп.)$_{инт.}$]. (b.d.). Азбука веры. https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/tolkovaja_biblija_22/

Трубачев, О. Н. (Red.). (1981). *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд* (*xa – *jьvьlga) [ЭССЯ] (8. wyd.). Издательство „Наука".

Фасмер, М. (1986). *Этимологический словарь русского языка: В четырех томах* [ЭСРЯ$_{I}$] (О. Н. Трубачев, Tłum.; 2. wyd., T. 1). „Прогресс".

Фасмер, М. (1987). *Этимологический словарь русского языка: В четырех томах* [ЭСРЯ$_{II}$] (О. Н. Трубачев, Tłum.; 2. wyd., T. 2). „Прогресс".

Цейтлин, Р. М., Вечерка, Р., & Благова, Э. (Red.). (1994). *Старославянский словарь: По рукописям X–XI веков*. Русский язык.

Чешко, Е. В. (1981). Второе южнославянское влияние в редакции псалтырного текста на Руси (XIV–XV вв.). *Palaeobulgarica/Старобългаристика*, *5*(4), 79–85.

Чешко, Е. В. (1982). Об афонской редакции славянского перевода Псалтыри в ее отношении к другим редакциям. W Е. И. Демина, Д. Иванова-Мирчева, А. Минчева, & Е. В. Чешко (Red.), *Язык и письменность среднеболгарского периода* (ss. 60–93). Издательство „Наука".

Чешко, Е. В. (1988). Кирилло-мефодиевский перевод Псалтыри и среднеболгарские правленые редакции: Структура слова и реляционные элементы. *Studia Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europensia*, *1*, 217–230.

(S)cs. psałterzowe teksty porównawcze

Altbauer, M. (1979). *Der älteste serbische Psalter*. Böhlau Verlag.

Mareš, F. V. (Red.). (1997). *Psalterii Sinaitici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N)*. Verl. der Österreichischen Akad. der Wissenschaften.

[Psałterz metropolity Cypriana, XV w.]. (1989). W Е. В. Чешко, И. К. Бунина, В. А. Дыбо, О. А. Князевская, & Л. А. Науменко, *Норовская псалтырь: Среднеболгарская рукопись XIV века* (Cz. 1–2). Издательство Болгарской академии наук.

[Ruski psałterz rękopiśmienny, XIII w.]. (b.d.). Российская национальная библиотека (Sygnatura F.п.I.1), Санкт-Петербург.

Tarnanidis, I. (1988). *The Slavonic manuscripts discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Hellenic Association for Slavic Studies.

Джурова, А. (1990). *Томичов псалтир* (Т. 1–2). Университетско издателство „Климент Охридски".

Дуйчев, И. (1968). *Болонски псалтир: Български книжовен паметник от XIII век*. Издателство на Българската академия на науките.

Северьянов, С. (1954). *Синайская псалтырь: Глаголический памятник XI века*. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. (Oryginalna praca opublikowana 1922).

Чешко, Е. В., Бунина, И. К., Дыбо, В. А., Князевская, О. А., & Науменко, Л. А. (1989). *Норовская псалтырь: Среднеболгарская рукопись XIV века* (Cz. 1–2). Издательство Болгарской академии наук.

Bibliography (Transliteration)

Biblia Hebrajska wersja interlinearna. (n.d.). http://www.bibliaapologety.com

Bibleĭskiĭ slovar′ Niustrema: Ėrik Niustrem [$BSN_{int.}$]. (n.d.). Azbuka very. https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/slovar-nustrema/2096

Boryś, W. (2010). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo Literackie.

Cheshko, E. V. (1981). Vtoroe iuzhnoslavianskoe vliianie v redaktsii psaltyrnogo teksta na Rusi (XIV–XV vv.). *Palaeobulgarica/Starobŭlgaristika*, *5*(4), 79–85.

Cheshko, E. V. (1982). Ob afonskoĭ redaktsii slavianskogo perevoda Psaltyri v ee otnoshenii k drugim redaktsiiam. In E. I. Demina, D. Ivanova-Mircheva, A. Mincheva, & E. V. Cheshko (Eds.), *IAzyk i pis′mennost′ srednebolgarskogo perioda* (pp. 60–93). Izdatel′stvo "Nauka".

Cheshko, E. V. (1988). Kirillo-mefodievskiĭ perevod Psaltyri i srednebolgarskie pravlenye redaktsii: Struktura slova i reliatsionnye ėlementy. *Studia Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europensia*, *1*, 217–230.

Fasmer, M. (1986). *Ėtimologicheskiĭ slovar′ russkogo iazyka: V chetyrekh tomakh* [$ĖSRIA_{I}$] (O. N. Trubachev, Trans.; 2nd ed.,Vol. 1). "Progress".

Fasmer, M. (1987). *Ėtimologicheskiĭ slovar′ russkogo iazyka: V chetyrekh tomakh* [$ĖSRIA_{II}$] (O. N. Trubachev, Trans.; 2nd ed.,Vol. 2). "Progress".

Flis, J. (1996). *Konkordancja biblijna do Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu Biblii Tysiąclecia*. Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Georgiev, V. I. (Ed.). (1971). *Bŭlgarski etimologichen rechnik* [BER_{I}] (Vol. 1). Izdatelstvo na Bŭlgarska akademiia na naukite.

Gil′tebrandt, P. A. (1993). *Spravochnyĭ i ob″iasnitel′nyĭ slovar′ k psaltiri* (H. Keipert, Introduction). Verlag Otto Sagner. https://doi.org/10.3726/b12761 (Original work published 1898).

Jan Paweł II, Benedykt XVI rozważają Psalmy i Apokalipsę św. Jana [JPII/BXVI]. (2006). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Karachorova, I. (1985). Redaktsii drevnebolgarskogo teksta Psaltyri po iazykovym dannym. [In E. Kotseva, I. Karachorova, & A. Atanasov, Nekotorye osobennosti slavianskikh psaltyreĭ na materiale XI–XVI vv.]. *Polata k″nigopis′naia*, *14–15*, 26–38.

Karachorova, I. (1989). Kŭm vŭprosa za Kirilo-Metodieviia starobŭlgarski prevod na Psaltira. *Kirilo-Metodievski studii*, *6*, 130–245.

Kata Biblon: Wiki Lexicon of the Greek New Testament. (n.d.). http://lexicon.katabiblon.com/index.php?search=80

Koehler, L., Baumgartner, W., & Stamm, J. J. (2008a). *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* [WSH-PiA-PST$_{I}$] (K. Madaj et al., Trans.; Vol. 1). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Koehler, L., Baumgartner, W., & Stamm, J. J. (2008b). *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* [WSH-PiA-PST$_{II}$] (K. Madaj et al., Trans.; Vol. 2). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Kuśmirek, A. (Ed. & Introduction). (2009). *Hebrajsko-polski Stary Testament: Pisma: Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich i aramejskich* [H-PST]. Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Leon-Dufour, X. (Ed.). (1994). *Słownik teologii biblijnej* (K. Romaniuk, Trans.). Pallottinum.

MacRobert, C. M. (1990). The Greek textological basis of the early redactions of the Church Slavonic Psalter. *Palaeobulgarica/Starobŭlgaristika*, *14*(2), 7–15.

MacRobert, C. M. (1993). Translation is interpretation: Lexical variation in the translation of the Psalter from Greek into Church Slavonic up to the 15th century. *Zeitschrift für slavische Philologie*, *53*(2), 254–284.

MacRobert, C. M. (1998). The textual tradition of the Church Slavonic Psalter up to the fifteenth century. In J. Krašovec (Ed.), *The interpretation of the Bible: The international symposium in Slovenia* (pp. 921–942). Sheffield Academic Press.

MacRobert, C. M. (2005). On the problem of identifying a "Preslav Redaction" of the Psalter. In M. Dimitrova, P. Petkov, & I. Hristova (Eds.), *Acta palaeoslavica* (Vol. 2, pp. 39–46). Heron Press.

Pogorelov, V. (1901). *Psaltyri: S prilozheniem stat'i "O redaktsiiakh slavianskogo perevoda Psaltyri" i chetyrekh fototipicheskikh tablits*. Sinodal'naia Tipografiia.

Popowski, R. (1995). *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* [WSG-PNT]. Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Popowski, R. (2014). *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami* (2nd ed.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Popowski, R. (2017). *Biblia Pierwszego Kościoła*. Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Rahlfs, A. (Ed.). (2006). *Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes: Editio altera, guam recognovit et emendavit Robert Hanhart: Duo volumina in uno* [LXX]. Deutsche Bibelgesellschaft. https://pl.scribd.com/document/355377280/SEPTUAGINTA-SBL-pdf

Ryken, L., Wilhoit, J. C., & Longman, T., III. (1998). *Słownik symboliki biblijnej* (Z. Kościuk, Trans.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Sławski, F. (Ed.). (1974). *Słownik prasłowiański* [SP$_{I}$] (Vol. 1). Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.

Slovar' staroslavianskogo iazyka (Vol. 1). (2006a). Sankt-Peterburgskiĭ gosudarstvennyĭ universitet. (Original work published 1958).

Slovar' staroslavianskogo iazyka (Vol. 4). (2006b). Sankt-Peterburgskiĭ gosudarstvennyĭ universitet. (Original work published 1983).

Stachowiak, L., & Romaniuk, K. (Eds.). (1980). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: W przekładzie z języków oryginalnych* [BT] (3rd ed., Rev. ed.). Wydawnictwo Pallottinum.

Strong, J. (2015). *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego* [G-PSS] (A. Czwojdrak, Trans.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Strong, J. (2017). *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera* [H-PiA-PSS] (A. Czwojdrak, Trans.). Oficyna Wydawnicza "Vocatio".

Szulc, A. (2000). *Leksykalne i słowotwórcze zróżnicowanie cerkiewnosłowiańskich psałterzy redakcji ruskiej z XI–XIX wieku: Pt. 1. Zróżnicowanie leksykalne*. Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Szulc, A. (2018a). O odpowiednikach gr. ho naos, hē ekklēsia, to hagiasma, to hagiastērion, hē hagiōsynē w psałterzowych redakcjach cerkiewnosłowiańskich. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *53*, 288–309. https://doi.org/10.11649/sfps.2018.018

Szulc, A. (2018b). O tłumaczeniach greckich skēnōma, skēnē i innych odzwierciedlonych w cerkiewnosłowiańskich redakcjach Księgi Psalmów. *Slavia Meridionalis*, *18*, Article 1610. https://doi.org/10.11649/sm.1610

Szulc, A. (2021). O leksykalnej wariantywności cerkiewnosłowiańskich redakcji psałterzowych ciąg dalszy: Tłumaczenia gr. hē synagōgē, to synedrion i hē systrophē. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *56*, Article 2001. https://doi.org/10.11649/sfps.2001

Thomson, F. (1998). The Slavonic translation of the Old Testament. In J. Krašovec (Ed.), *The interpretation of the Bible: The international symposium in Slovenia* (pp. 605–920). Sheffield Academic Press.

Tolkovanie na Psalmy: Episkop Palladiĭ (P'iankov) [TP(Pal.)$_{int.}$]. (n.d.). Azbuka very. https://azbyka.ru/otechnik/Palladij_Pyankov/tolkovanie-na-psalmy/47

Tolkovanie na Psaltir', po tekstu evreĭskomu i grecheskomu: Arkhiepiskop Irineĭ (Klement'evskiĭ) [TP(Irin.)$_{int.}$]. (n.d.). Azbuka very. https://azbyka.ru/otechnik/ Irinej_Klementevskij /tolkovanie-na-psaltir-po-tekstu-evrejskomu-i-grecheskomu/

Tolkovanie na Psaltir': Professor Aleksandr Pavlovich Lopukhin [TP(Lop.)$_{int.}$]. (n.d.). Azbuka very. https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/tolkovaja_biblija_22/

Trubachev, O. N. (Ed.). (1981). *Ėtimologicheskiĭ slovar' slavianskikh iazykov: Praslavianskiĭ leksicheskiĭ fond* (*xa – *jьvьlga) [ĖSSIA] (8th ed.). Izdatel'stvo "Nauka".

TSeĭtlin, R. M., Vecherka, R., & Blagova, Ė. (Eds.). (1994). *Staroslavianskiĭ slovar': Po rukopisiam X–XI vekov.* Russkiĭ iazyk.

List of Contrasted Psalters

Altbauer, M. (1979). *Der älteste serbische Psalter.* Böhlau Verlag.

Cheshko, E. V., Bunina, I. K., Dybo, V. A., Kniazevskaia, O. A., & Naumenko, L. A. (1989). *Norovskaia psaltyr': Srednebolgarskaia rukopis' XIV veka* (Pt. 1–2). Izdatel'stvo Bolgarskoĭ akademii nauk.

Duĭchev, I. (1968). *Bolonski psaltir: Bŭlgarski knizhoven pametnik ot XIII vek*. Izdatelstvo na Bŭlgarskata akademiia na naukite.

Dzhurova, A. (1990). *Tomichov psaltir* (Vols. 1–2). Universitetsko izdatelstvo "Kliment Okhridski".

Mareš, F. V. (Ed.). (1997). *Psalterii Sinaitici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N).* Verl. der Österreichischen Akad. der Wissenschaften.

[Psałterz metropolity Cypriana, XV w.]. (1989). In E. V. Cheshko, I. K. Bunina, V. A. Dybo, O. A. Kniazevskaia, & L. A. Naumenko, *Norovskaia psaltyr': Srednebolgarskaia rukopis' XIV veka* (Pt. 1–2). Izdatel'stvo Bolgarskoĭ akademii nauk.

[Ruski psałterz rękopiśmienny, XIII w.]. (n.d.). Rossiĭskaia natsional'naia biblioteka (Reference no. F.p.I.1), Sankt-Peterburg.

Sever'ianov, S. (1954). *Sinaĭskaia psaltyr': Glagolicheskiĭ pamiatnik XI veka*. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. (Original work published 1922).

Tarnanidis, I. (1988). *The Slavonic manuscripts discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Hellenic Association for Slavic Studies.

"Let my tongue make songs in praise of Your word" (Ps 119 [118]:172) – From the Research on the Lexical Variety of Church Slavonic Psalter Redactions: On Translation of the Greek συνάγω, ἐπισυνάγω and συλλέγω

Summary

This article is another report from the ongoing comparative lexical analyses of manuscripts representing separate Church Slavonic Psalter redactions. It is focused on quantitative and qualitative characterisation of the (Old) Church Slavonic equivalents of the Greek verbs συνάγω, ἐπισυνάγω and συλλέγω which occur in the Psalters under comparison. The study offers an interpretation of the observed similarities and differences among the Psalters regarding the choice of vocabulary in focus. It also considers the Hebrew verbs corresponding to the analysed (O)CS and Greek equivalents. Observations made in the article include illustrative examples.

„Oby mój język potrafił opiewać Twoje słowa" (Ps 119 [118], 172) – Z badań nad leksykalną wariantywnością psałterzowych redakcji cerkiewnosłowiańskich. O przekładzie gr. συνάγω, ἐπισυνάγω i συλλέγω

Streszczenie

Artykuł jest kolejną relacją z sukcesywnie prowadzonych analiz porównawczych słownictwa zawartego w rękopisach reprezentujących poszczególne cerkiewnosłowiańskie redakcje psałterzowe. Koncentruje się na ilościowej i jakościowej charakterystyce (s)cs. ekwiwalentów greckich czasowników συνάγω, ἐπισυνάγω i συλλέγω obecnych w porównywanych psałterzach. Podaje interpretację zaobserwowanych podobieństw i różnic między nimi w doborze rozpatrywanego słownictwa. Uwagę zwraca również na hebrajskie odpowiedniki analizowanych ekwiwalentów (staro-)cerkiewnosłowiańsko-greckich. Komentarze artykułu dopełnia odpowiedni materiał ilustracyjny.

Keywords: lexical variety; (Old) Church Slavonic and Greek/Hebrew verbal equivalents; Church Slavonic redactions of the Book of Psalms; quantitative and qualitative comparative analysis

Słowa kluczowe: leksykalna wariantywność; (staro-)cerkiewnosłowiańsko-greckie/hebrajskie ekwiwalenty czasownikowe; cerkiewnosłowiańskie redakcje Księgi Psalmów; ilościowa i jakościowa analiza porównawcza

Arleta Szulc, Nicolaus Copernicus University in Toruń, Toruń, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1613-2895
Correspondence: letty@umk.pl

The preparation of this article was self-financed by the author.

Competing interests: The author has declared that she has no competing interests.

Publication history: Received: 2020-03-21; Accepted: 2022-02-03; Published: 2022-07-31